

вивчення лексикології учням можна запропонувати прочитати текст і визначити лексичні значення виділених слів, дати можливість попрацювати зі словником; у процесі вивчення морфології запропонувати поставити назви істот у кличному відмінку тощо.

Вступні вправи проводяться для побудови реплік, речень з опорою на вивчений мовний матеріал. Вони допоможуть глибше усвідомити поняття і правила, виробляти творчі уміння.

Далі йде етап тренування. Він сприяє закріпленню мовних умінь і навичок. Підвищується ступінь складності їх виконання, вищим стає рівень самостійності в роботі. Тренувальними є вправи за зразком, за інструкцією і за завданням. Можна запропонувати побудувати певні елементи тексту, дібрати власні приклади.

Популярними є вправи за інструкцією. Вчитель визначає послідовність роботи і прийоми виконання, але точного зразка не дає. Сюди належать різні види роботи зі словниками, завдання на добір синонімів, антонімів, робота над орфоепічними та акцентуаційними помилками, виконуються різного типу порівняльні завдання [3, с. 58].

Складним видом тренувальних вправ вважаються вправи за завданням. Вони проводяться тоді, коли учні в основному оволоділи потрібними прийомами знаннями, частковими вміннями і можуть застосувати їх під час укладання фразових і діалогічних єдностей. «Учитель чітко формулює завдання і мету роботи, визначає відповідний матеріал, а дії, прийоми, операції і послідовність їх застосування учні визначають самі» [3, с. 58]. Наприклад, при вивченні теми «Відмінювання числівників» учням пропонується використати їх у монологічному чи діалогічному уривку тексту. У процесі цієї роботи формуються й удосконалюються мовно-мовленнєві вміння і навички.

До завершальних вправ належать проблемні завдання практичного характеру, творчі роботи, а з метою перевірки – контрольні вправи. Перші – передбачають застосування набутих умінь і навичок у нових умовах, другі – є перевіркою набутих знань, умінь і навичок. Це не лише різні види диктантів, а й перекази і творчі роботи.

Вправи і завдання з мови – це важлива частина у засвоєнні й удосконаленні, формуванні умінь і навичок. Виробити необхідні знання і вміння може лише випробувана система завдань, при якій важливими є варіювання умов, посилення ступеня складності, науково обґрунтована послідовність.

Отже, основне завдання шкільного курсу української мови полягає у формуванні культури мовлення учнів основної школи, тобто в забезпеченні вміння змістовно і грамотно (на всіх рівнях – орфоепічному, акцентуаційному, лексичному, фразеологічному та стилістичному) обмінюватися думками. Для цього також потрібно враховувати психічні особливості учнів: увагу, пам'ять, мислення, уяву тощо. Важливим є добір комунікативних вправ, спрямованих на вироблення мовно-мовленнєвих компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марінушкіна О. Є. Настільна книга шкільного психолога / Авт.-уклад. О. Є. Марінушкіна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010. – 288 с.
2. Мацько Л. І. Культура української фахової мови: Навч. посіб. / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
3. Методика викладання української мови в середній школі : Навч. посібник / В. К. Іваненко, Л. П. Рожило, О. С. Скорик; за ред. І. С. Олійника. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вища шк. Головне вид-во, 1989. – 439 с.
4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова для шкіл з українською мовою навчання: основна школа (5 – 9 класи) / Г. Т. Шелехова, М. І. Пентилюк, В. І. Новосьолова, Т. Д. Гнатюк, Н. Б. Коржова, К. В. Таранік-Ткачук. – К.: Перун, 2012. – 65 с.
5. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.

Жолинська М.

Науковий керівник – доц. Панчук Г. Д.

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОР У ПОЕЗІЇ ОКСАНИ ПАХЛЬОВСЬКОЇ

Серед різноманітного і багатопланового комплексу засобів виразності тексту метафорі відведена особлива роль. Метафору почали досліджувати ще в античні часи, і відтоді вона

цікавить філософів, логіків та літературознавців. Метафора є засобом значення відчуттів, які не передаються раціональним шляхом. У метафоричному переносі ми бачимо ознаку, яка надається змісту художнього образу. Таким чином метафора аналогічна логічному наголосу, що задає позицію суб'єкта і предиката художньої думки, бо визначає провідні і конотаційні теми. Внаслідок такого уподібнення виявляється сутність та значення метафори для художнього процесу. Поетика – це мистецтво поезії, теорія словесності і літератури [1, с.7]. О. Потебня вважав, що поезія генетично споріднена з мовою, бо слово містить у собі «таємницю» мистецьких творів. Основною функцією поезії, на думку О. Потебні, є пізнання [3, с. 333]. Хоча в давні епохи звертали увагу на подвійну функцію метафори, що знайшло образне втілення у фразі Цицерона: «Спочатку одяг придумали, щоб захищати себе від холоду, потім стали одягатися, щоб прикрасити і облагородити тіло; так само і метафора, породжена необхідністю, отримала розвиток заради насолоди» [4, с. 11]. У цих рядках підкреслюється дві функції метафори: служити для називання об'єктів, які не мають власних найменувань, і стимулювати образні уявлення про них.

Митець у метафорі передає свій індивідуальний творчий світ, своє, властиве тільки йому образне бачення світу, явищ, предметів, коло ідей, зацікавлень, свій лексичний світ, не схожий на інший. Помітним, оригінальним та мало дослідженим явищем є творчість Оксани Пахльовської. Її поезії притаманна багата метафоричність, що свідчить про індивідуальні знаки мистецького стилю авторки. Джерелом нашого наукового дослідження послужила збірка Оксани Пахльовської «Долина храмів».

Мета статті – охарактеризувати структурні особливості метафори у поезії Оксани Пахльовської.

Актуальність дослідження – незважаючи на великий інтерес до явища метафоризації та значну кількість робіт, присвячених метафорам різних типів, проблема структурної організації метафоричних сполук, які призводять до витворення оригінальних поетичних картин, не набула ще достатнього розв'язання. Тому вважаємо, що дослідження поезії О. Пахльовської збагатить відомості та розширить уявлення про метафоричні особливості ідіолекту поета.

Предметом нашого дослідження є різні структурні типи метафор, тобто прості, складні та ускладнені метафори у поезії Оксани Пахльовської. До простих метафор відносяться ті, у яких семантичне ядро складається з двох компонентів:

а) двох іменників: «**Чоло весни високе і круте**» [2, с. 105], **Втома дороги і голос погоні** [2, с. 124], **На карті смутку контури стирались** [1, с.130];

б) іменника, дієприкметника та прикметника: «**Тополі пірамідальні**» [2, с. 54], «**Як срібні птиці, вилітають / Ще неприборкані слова**» [2, с. 66], «...**земля, закутана** в асфальти [2, с. 11], «І, може, ця застуджена **весна**» [1, с. 133], «**Скелястий ранок**, сірі береги» [1, с.147];

в) іменника та дієслова: «**Вклонився вечір сонячному дню**» [2, с. 137], «**Розсуне ніч** завіси пурпурові» [2, с. 159], «**Пливе із лісу стежка** пурпурова» [2, с. 39], «Моя **душа тулилася** до слова» [2, с. 72], «**Майбутнє озирається** крізь нас» [2, с. 10], «**Світ** навколо **дивиться ворожий**» [2, с. 115], «**Що сниться літу** в цю вечірню пору?» [2, с. 146].

До складних метафор ми відносимо ті, у яких один із компонентів семантичного ядра метафоризується двічі, тобто входить до складу двох семантичних ядер. Такі метафоричні структури складаються не менше, ніж з трьох компонентів. У поезії О. Пахльовської складні метафори посідають друге місце за кількістю після простих, наприклад: «...**де вічність говорить з душею лісів – / сама ж і оплакала мертві дерева, / де атомний подих на глицію осів**» [2, с. 7], **Руйнуй, царице, Січ! Хай стогнуть ці пороги / Руйнуй, царице, Січ / Хай плаче ця струна / Гіркого краю чорні перелogi / розвіє в дим державна борона** [2, с. 18], **Душі не вмiли безчестя прощать / Де ті обличчя, де зроду світилась / смерті й любові вознена печать** [2, с. 19].

Серед складних розрізняємо метафори, які виражені формою «іменник + дієслово + іменник в орудному відмінку»: «**Світ похитнувся зоряним шатром**» [2, с. 23], «**Крило століть підбите вже морозом**» [2, с.30], «**Мороз над ними / блиснув срібним перснем**» [2, с. 64], «**Обізветься тірольським іодлем / над проваллями горя душа**» [2, с. 78], «**Долина Храмів... О моя долина! / Якi ти сни розкажуєш вітрам?**» [2, с. 83].

Другий тип складних метафор – це модель «дієслівна метафора + генітивна метафора»: *«Од свічки болю слово засвітить / Найменша квітка, сказана у слові, і та ніколи вже не облетить»* [2, с. 10].

В ускладнених метафоричних структурах відбувається розгортання одного чи обох компонентів образу. Так, в метафорі *Сонце озирнулось на льоту* («Сутеніти рано почало») словосполучення *сонце озирнулось* ускладнюється завдяки уточненню *на льоту*, що розвиває, посилює семантику дієслова *озирнулось*. Крім того, це уточнення повертає семантиці цього дієслова пряме значення, підкреслюючи ефект неочікуваної сполучуваності слів *сонце озирнулось*.

Значна кількість метафор ускладнюється обставиною, що надає більшій емоційної насиченості, образної завершеності поетичному тексту, наприклад: *«Вночі з руїн фортеця підвелася»* [2, с. 8].

Часто метафорична структура ускладнюється завдяки означальній функції прислівника, який семантично залежить від обох компонентів ядра, а синтаксично від метафоризуючого дієслова, наприклад: *«Вже дерев'яні пальці кореневища / Задумливо у темряві сплелись»* [2, с. 112].

У поезії О. Пахльовської ускладнені метафори досить продуктивні, вони допомагають відкрити більш стилістичні можливості для створення індивідуально-авторських метафоричних образів та виступають у поезії автора у формі словосполучень «дієслово + іменник»: *Світ навколо дивиться ворожий* («Сутеніти рано почало»), *Вам синю ковдру поправляє смерть* («Лелека»).

У ході дослідження ми виявили багатоконпонентні метафоричні структури. Вони підкреслюють різноманітність добору авторкою граматичних моделей для вираження індивідуально-авторських смислів. Серед них виділяємо такі структурно-граматичні моделі, де розгортання образу відбувається за допомогою конструкцій з двома і більшою кількістю метафоричних дієслів, що стосуються одного підмета, який інколи може поширюватися епітетами: *«Мінялись тіні в заростях доби / Віки йшли, віки ставали димом»* [2, с. 15], *«Та музика оплакувала / І знов до бою звала ще живих»* [2, с. 17].

Звертається Оксана Пахльовська і до *метафоричних епітетів*, які, виконуючи свою переносно-зображальну функцію, створюють емоційний настрій, увиразнюють почуття: *«неторканий смуток»* [2, с. 68], *«причасний подих»* [2, с. 68], *«сріблястий голосок»* [2, с. 87], *«похмурі персні»* [2, с. 93], *«тополі пірамідальні»* [2, с. 97], *«гарячим пензлем»* [2, с. 134], *«крилаті хуртовини»* [2, с. 147], *«гіркою поля»* [2, с. 149].

Нова смислова інновація утворюється за допомогою порівнянь, як-от: *«І пам'ять роду – як старий кобзар – йде до людей, хитаючись, наосліп»* («Чорнобильські села»), *«Гніздечко – як жарина»* («Ліси над Прип'яттю»), *«Душа на мить притихла і прозріла – мов цілий світ очима обвела»* («Щось відбулося, зрушилось... Не знаю»), *«Душа – мов ніч, розшарпана вітрами»* («Маяк»).

Розгортання метафоричного образу у поезії О. Пахльовської може охоплювати і найвищий щабель синтаксичної структури – *текст* загалом, де художній образ створюється різними типами метафор, насичений лексикою різних стилістичних шарів. До такої структури можна віднести поезію «Далекий обрій. Вохра. Бірюза»: *Далекий обрій. Вохра. Бірюза. / Розбилося небо золотим розрядом. / в тобі любов ходила, як гроза / над молодим і обімлілим садом. // То говорила голосом води, / то обривалась в темряві струною, - / він був, той сад, це зовсім молодий. / Гроза його минула стороною. // Він пам'ятає тень її крила – / гроза ніде з дороги не звернула, / а лиш за плечі мовчки обняла / і тільки в очі тихо зазирнула. // Бо їй було багато тисяч літ. / А в нього ледве прокидалось листя. / Непівживий, він їй дивився в слід. / І розцвітав. І плакав. І молився* [2, с. 114]

Розгляд метафоричних структур у поезії Оксани Пахльовської дозволяє зробити висновки щодо ролі різних типів синтаксичних конструкцій у творенні поетичних образів. На структурному рівні метафорика авторки репрезентована дво-, три-, чотири- та багатоконпонентними моделями метафор, може охоплювати також текст загалом. На граматичному рівні утворення метафоричних образів здійснюється дієслівною, іменниковою та прикметниковою формами, які характеризуються різною частотністю та продуктивністю у поезії О. Пахльовської.

Розглядаючи метафору у художньому процесі, ми робимо висновок, що найважливішою характеристикою метафори є її поетика. Найпродуктивнішими структурними типами метафор у

поезії письменниці є прості, що складаються з двох іменників, іменника, дієприкметника та прикметника, іменника і дієслова; складні, серед яких поширеною формою є «іменник + дієслово + іменник в орудному відмінку» та модель «дієслівна метафора + генітивна метафора». Третє місце відведено ускладненим метафорам з обставиною, означальною функцією прислівника, а також ті, які виступають у формі словосполучень «дієслово + іменник». Як бачимо, збірка поезій О. Пахльовської «Долина храмів» дає цілий арсенал метафор для дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. О поэтическом искусстве / Аристотель, под. ред. Ф. А. Петровского. – М. : Гослитиздат, 1967. – 183 с.
2. Пахльовська О. Долина храмів: Поезії. – К. : Видавництво «Радянський письменник», 1988. – 166 с.
3. Потебня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. – М. : Искусство, 1976. – 615 с.
4. Телия В. Н. Метафора в языке и тексте // Отв. Ред. В. Н. Телия. – М., 1988. – 250 с.

Волошин І.

Науковий керівник – доц. Кучма Н. З.

«ПОЕЗІЯ ЛІНИ КОСТЕНКО У ПОЛЬСЬКІЙ РЕЦЕПЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ВИСТУПІВ Б.БАКУЛІ)»

Ліна Костенко посідає почесне місце в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Вона здобула його завдяки своїй незламній волі, послідовній позиції, радикальним експериментам, стилю життя, сміливості вперто відстоювати справедливість та вмінню говорити на повний голос про болюче. Письменниця не намагалася наслідувати славетних попередників, а творила свій стиль, а тому завжди була «сумлінням нації». Магія особистості та сила таланту поетеси ще з 60-х років ХХ століття привертала увагу критиків та науковців, що прагнули розгадати таємницю її генія.

Творчість Ліни Костенко стала основою багатьох досліджень й праць науковців, критиків та істориків: Л. Сеника, В. Базилевського, Г. Клочека, В. Брюховецького, Р. Гром'яка, А. Макарова, М. Жулинського, М. Ільницького, І. Денисюка, Г. Кошарської, М. Кодака, Т. Барабаш, В. Моренця, О. Никанорової, В. Панченка, В. Саєнко, Т. Салиги, Е. Соловей, К. Фролової, Л. Таран та інших. Перелік прізвищ перевищує сотню позицій. Ці оцінки різні як за якістю, так і за кількістю, як за глибиною аналізу, так за обсягом аналізованого матеріалу.

Такий пласт критичних та наукових публікацій, безумовно, потребує узагальнення та систематизації. Тому **мета статті** – окреслити особливості рецепції творчості української поетеси.

В основу поняттям «рецепція» ми вкладаємо два тлумачення:

- 1) сприймання читачем (реципієнтом) художнього твору, читацька співтворчість;
- 2) наукове сприймання й осмислення художніх творів (рецептивна естетика)» [2, с. 326].

У дослідженні увагу акцентуємо на літературно-критичних працях. Це зумовлюється тим фактом, що категорія рецепції охоплює не тільки запозичення окремих елементів, а й окреслює в цілому сприйняття творчого доробку письменника національною літературою, сюди також можна віднести як внутрішні зв'язки, так і зовнішні, зокрема, літературно-критичні та наукові публікації у фахових виданнях, в періодичних та неперіодичних виданнях, дисертації, монографії, а також відгуки непрофесійних реципієнтів.

Творчий шлях поетеси не був рівномірним, тому її життя ми умовно ділимо на чотири періоди: період «хрущовської відлиги», час «духовної еміграції», відродження, період незалежної України. Різна насиченість публікацій зумовлена як естетичними, так і суспільно-історичними чинниками.

Рання творчість Ліни Костенко не була належно поцінована сучасниками. Причиною стало те, що вона не відповідала соцреалістичним вимогам тогочасної влади. Ідеологічно заангажовані радянські критики у своїх відгуках не визнавали її поезії, як щось високе, часто навіть критикували й висловлювали пряме нерозуміння написаного. Тільки після виходу третьої збірки «Мандрівки серця» (1961) про неї заговорили як про справжню поетесу.